

כתובת האתר של ישיבת "אשרי האישי" – ההרצאות של הרב יוסף צ. בן-פורת

www.emuna.info

שיחתו השבועית של

ראש הישיבה – הרב יוסף צ. בן-פורת

לשם מה הוגלה יוסף עשרים ושנים שנה, לפני אחיו ואביו? כיצד
השתמר עם ישראל והתורה עמו מאז אברהם ועד היום?

פרשת ויגש, שנת תשע"ג

"ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי
ולא עמד איש אתו בהתנדע יוסף אל אָחיו" (בראשית מה, א).
הגה"ק מגור, רבי יהודא ארי' ליב זצ"ל שאל שאלה קשה בפשט הפסוק:
"וכתיב ולא יכול יוסף להתאפק כו' ולא עמד איש אתו בהתודע
יוסף כו' וקשה כיון דכתיב אתו מה בהתודע יוסף. כנראה שמקודם לא
היה יוסף. כי הלא השבטים לא הכירוהו. וכתיב נבהלו מפניו" (שפ"א ויגש,
תרמד, ד"ה במדרש, עמ' 254).

ביאור שאלתו: נושא המשפט, הוא יוסף, אשר כבר מוזכר בתחילת הפסוק, אם
כן, למה המילה יוסף חוזרת ונזכרת גם בסוף הפסוק? הלוא על פי כללי התחביר, היה
עלינו לכתוב ולא עמד איש 'בהתודעו' אל אחיו. המסקנה הנובעת ממבנה המשפט
היא, שלפני כן לא היה זה יוסף! תימוכין לכך, היא העובדה שהם לא הכירוהו, לא
בפגישות הקודמות ולא בפגישה זו, עד שהוא מתודע להם. גם סוף הפסוק המציין
שהם נבהלו מפניו, משמעותו שהם ראו פנים אחרות מאשר לפני כן. אם כן, מה פשר
הדבר?

"כענין שכי בשבת קודש אין דומה מאור פניו של אדם בש"ק כו'. כי
[ע"י] הפנימיות שמתגלה וניתוסף נשמה יתירה. מתחדש הצורה. ולכן **היה**
לו ב' מיני התלבשות. ופושט צורה ולובש צורה. ובזמן המקדש היה

מתקיים זאת בישראל כמ"ש במ"א. וכן רמזו במד' שחורה אני בימי המעשה ונאוה בש"ק. **לכן לא רצה שיסתכלו אחרים במאור פניו.** וכן מ"ש בהיראותו לאביו וירא אליו. **מכלל שהי' בו צורה נסתרת שהוצרך לגלותו.** והיינו דכתיב עיניכם רואות כו' כי פי המדבר כו'. כמ"ש במדרש על הנביאים שהי' פניהם בוערות כלפידים כשהי' רוה"ק שורה עליהם" (שפ"א ויגש, תרמד, ד"ה במדרש).

התשובה שנותן מרן בעל השפ"א היא: אצל אנשים קדושים, הקדושה משתקפת גם בחוץ והיא נראית וניכרת על פניהם. וכראיה הוא מביא את דברי חז"ל (בר"ר יא, ב) "לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת כמו שהוא דומה בשבת" – שהנשמה היתירה שניתנת לאדם בש"ק, מקרינה את עוצמתה גם על פניו של האדם. החידוש והמיוחדות של יוסף הצדיק, שהוא יכל להסתיר את גודל קדושתו ונשמתו העצומה בפנימיותו, באופן שלא תראה כלל וכלל כלפי חוץ. לכן, האחים לא זיהו אותו עד לרגע זה, שבו החליט יוסף, להוריד את המסווה הרוחני, מעל אור הקדושה ששכנה בו, שעל שמה הוא קרוי 'יוסף'. כעת ברורה הבהלה שתקפה את האחים, בשעה, שבבת-אחת ראו פנים אחרות, אישיות אחרת שכל כולה אומרת, אצילות של קדושה! ממילא, מובן למה יוסף לא רצה שהמצרים יראו את אותו אור גדול, את אותה קדושה נפלאה.

ולפי דבריו הנפלאים, מיושבת שאלה, שהציקה לי זמן רב. מסופר בתורה (בראשית מב, ז-ח) "וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת אָחָיו וַיִּכְרַם וַיִּתְנַכַּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אֲתָם קְשׁוֹת וְגו' וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת אָחָיו וְהֵם לֹא הִפְרָהוּ". המפרשים פירשו, שההתנכרות התבטאה בסגנון הדיבור. רש"י: "נעשה להם כנכרי בדברים לדבר קשות (ב"ה)". ספורנו: "שנה טעמו ולא דבר בענוה כמנהגו: קשות. פן יכירוהו בקולי". רשב"ם: "מן הקול לא היו מכירים אותו כי ע"י מתורגמן היה מדבר עמהם כדכתיב כי המליץ בינותם". בעל הטורים: "לא הכירוהו בשביל שנשתנה שהיה עבד ונעשה שר וגדול". רמב"ן: "ויתנכר אליהם ששם המצנפת על מצחו וקצת הפנים ושנה עצמו". כבר חז"ל התעוררו לקושי זה ופירשו (יבמות פח, א) "והם לא הכירוהו ואמר רב חסדא מלמד שיצא בלא חתימת זקן ובא בחתימת זקן". כלומר, שהזקן שצמח לו במשך אותם עשרים ושתיים שנה, הוא שעיצב לו פנים אחרות, שהקשו עליהם לזהותו. הובאו הדברים גם בפירושי הרשב"ם והרמב"ן. ברם, השאלה שלא נתנה לי מנוח הייתה, בני יעקב, שהיו אנשים קדושים ביותר, שהרי הגידו לנו חז"ל (תנחומא וישב, פ"ב) "אמרו נחרים בינינו שלא יגיד אחד ממנו ליעקב אבינו אמר להם יהודה ראובן אינו כאן ואין החרם מתקיים אלא בעשרה. מה עשו שתפו להקב"ה באותו החרם שלא יגיד לאביהם". הרי לנו, שהם היו במדרגה כל כך גבוהה, אף בשעת החטא, שיכלו לצרף את הקב"ה למנין! הכיצד, שאין הם

הרי כתוב (שמות כ, יז) "וּבְעֵבֹר תִּהְיֶה יְרָאתוֹ עַל פְּנֵיכֶם" ופירשו חז"ל (מכילתא) "יראתו זה בושת פנים". שרואים את יראת-השמים על הפנים. וידוע שהצדיקים מבחינים בפנים של האדם את דרגתו הרוחנית. ואם את הדרגה רוחנית של איש פשוט אפשר להבחין, דרגה רוחנית של קודש הקודשים – יוסף הצדיק – שהוא בחינת יסוד, על אחת כמה וכמה! אם כן, איך לא הבחין אף אחד מהשבטים, בכל הפגישות, השיחות ובכל הסעודות, שאין יוסף נוכרי. שהרי גם אכילתו של הצדיק שונה מאכילת הדיוט, ק"ו מאכילת מלך של גויים. ידוע ומפורסם, גם על צדיקי ימינו, שיודעים להבחין בין כלי שנעשה על ידי נוכרי, וקיימו בו מצוות טבילה במקווה, לבין כלי שלא הוטבל. ואותם צדיקים מרגישים מיד, אם האדם העומד לפניו הוא נוכרי או מזרע ישראל. והדברים בדוקים ומפורסמים.

ברם, לפי דברי השפ"א, הרי שיוסף בגודל חכמתו, ידע להסתיר את הקדושה ולסלק הצלם הרוחני מעליו. ואולי זה מוסתר בפירושים של חז"ל, שהלך בלי חתימת זקן. ועכשיו היתה לו חתימת זקן, לכן לא הכירוהו. שהרי זקן מסתיר את הפנים, והוא בחינה המסתירה את הפנימיות. כלומר, היה לו מסווה שהסתיר את הפנימיות! כיון שאילו, המצרים היו רואים את פנימיותו וקלסתר פניו האמתיים, המאירים והקדושים, לא היו יכולים לעמוד במחיצתו. ולכן הסתיר כל זאת. והוא על דרך, שפירשו חסידים הראשונים את מאמר חז"ל (סוכה כח, א) "שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן... גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל קטן... אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה **כל עוף שפורח עליו מיד נשרף**". שאלו אפוא, אם כל כך גדול היה התלמיד, אם כן, עד היכן הגיעה גדלותו של הרב – הלל הזקן? ותירצו, גדלותו של הלל הייתה: בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו **לא היה נשרף**". הווי אומר, שהלל, שהיה בתכלית הענווה, היה בדרגה כל כך גבוהה, **שהיה מסוגל להסתיר את קדושתו**. וזו דרגה יותר גבוהה משל יונתן בן עוזיאל. וזה הפירוש כאן אצל יוסף, שלא המצרים ואפילו לא האחים לא הרגישו ולא הבחינו בעוצם דרגתו.

גם ירידתו של יוסף למצרים לפני כולם, מטרה עמוקה הייתה לה. "יוסף ירד למצרים וגדר עצמו מן הערוה ונגדרו ישראל בזכותו" (ויק"ר לב, ה). וביאור הדברים: יוסף נשלח קודם למצרים, לעמוד בניסיון עם אשת פוטיפר. על ידי שנלחם נגד כוחות הס"א, והתגבר עליהם, הצליח לשבור את הקליפה של תאוות גילוי עריות! לכן בזכותו, לא נכשלו במשך כל תקופת גלות מצרים – מאתיים ועשר שנים – בנפילה לתוך תאוה זו, של התבוללות עם נוכריות, למרות שזה ניסיון קשה מאוד.

בכל מלחמה, שולחים את החיילים הטובים ביותר והאמיצים ביותר בראש

הצבא. כיום, מכנים אותם 'לוחמי-סיידות'. הם אמורים לחדור לשטח האויב ולפגוע במבצריהם ובנקודות השליטה החזקות ביותר. רק לאחר שהם מחלישים את האויב באופן ניכר, אז יגיעו לוחמים **מיחידות נבחרות**, שימשיכו למגר את כוחות האויב ולתפוס עמדות בשטח. לאחר מכן, **יגיעו הלוחמים** מיחידות השדה, שיגמרו את כל מלאכת הכיבוש. לבסוף, מגיעות **היחידות הלוגיסטיות** ויתר **חיילי המנהלה** שהם כלל, חיילים חסרי כושר-קרבי, שתפקידם להתמקם בשטח ולארגן את השליטה. כך היה גם במצרים, יוסף היה בדרגה הרוחנית הגבוהה ביותר מכל השבטים. יעקב שהבחין בכך, מסר לו את כל התורה שלמד בבית מדרשם של שם ועבר. זאת הסיבה גם, שהלבישו כתונת-פסים, בכדי לתת לו מעמד רוחני בכיר. לכן, כשהגיע הזמן שגזרה חכמתו ית', שעל יעקב לרדת למצרים - "שָׁלַח לְפָנָיְהֶם אִישׁ לְעֶבֶד נְמֹכָר יוֹסֵף" (תהלים קה, יז). - היה יוסף הצדיק **הלוחם שנשלח להבקיע את הטומאה** הקשה ששררה במצרים, אשר לכן נקראה (בראשית מב, ט) "עֲרֹנֹת הָאָרֶץ". ומבואר ב"ס"ק, שבאותה תקופה היא הייתה המקום הטמא ביותר בכל כדור הארץ. וכך מצאנו במדרש (ב"ר פו, ב) "ר' פנחס בשם ר' סימון אמר מני"ל שירדה השכינה עמו, מדכתיב 'ויהי ה' את יוסף'. הרי שיוסף הוא זה שהוריד את אור השכינה אל תוך חשכת הטומאה. רק לאחר שיוסף עמד בניסיון התאוה, **יכל לבא אחרינו יהודה** ולייסד בית מדרש. **הדרג השלישי**, היה לוי, שהיה תלמיד הישיבה. שהרי אין מלמדים תורה לתלמיד שאינו הגון. ואין תורה יכולה להיכנס ללב שיש בו תאוות ערוה. כש"כ הרמב"ם (ה' אי"ב פכ"ב, הכ"א) "שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה". **הגל הרביעי**, הם יתר האחים, שבאו לגור בארץ גושן ולעסוק למחייתם ברעיית הצאן.

שינוי נוסף חולל יוסף (בראשית מז, כא) "וְאֵת הָעַם הָעֵבֶר אֹתוֹ לְעָרִים מְקֻצָּה גְבוּל מְצָרִים וְעַד קָצְהוּ". ופירשו חז"ל את סיבת הדבר (חולין ס, ב) "העביר אותו לערים מאי נפקא מינה דלא ליקרו לאחיו גלוותא". הוא העביר את כל העם מקצה אחד של ארץ מצרים לקצה האחר, את כולם קנה עבדים לפרעה וכל זאת כדי, שלא ירגישו בני ישראל כזרים, ולא יתריסו בפניהם 'גולים אתם!' אולם, הוא השיג בכך מטרה נוספת (בראשית מז, כו) "כִּי רַק אֲדָמַת הַכְּהֻנִּים לְבָדָם לֹא הִיְתָה לְפָרְעָה". הכהנים של מצרים, לא היו חייבים לעבוד את עבודת פרעה. בכך שנישל את כל המצרים ממקום מגוריהם, ורק את כהני מצרים השאיר באחוזותיהם, נוכחו כולם לדעת, שכהנים פטורים מעבודה. בכך התפרסם התקדים, שאיפשר לשבט לוי לא להיות עבדים לפרעה. הם ישבו בישיבה ולמדו במשך כל תקופת גלות מצרים. אמנם יתכן, שגם סיבה נוספת גרמה לכך, והיא, שביום שבו הכריז פרעה שכל אזרחי המדינה חייבים לצאת 'לשירות-לאומי', בני שבט לוי המשיכו לחבוש את ספסלי בית המדרש, כאילו שהדבר איננו נוגע להם כלל וכלל. הם בטחו שאם הם 'חיל-ה' (דברים לג, יא. רמב"ם שמיטה ויובל פי"ג,

היי"ב-ג), אזי, הקב"ה יעמוד לימינם ויתן להם את הזכות להמשיך ולשבת בישיבה. ואמנם, כך היה, פרעה הצליח לדכא ולשעבד רק את אלה שלא היו בתוך הישיבה, על בני הישיבות לא יכל לגבור. אולם, סביר, שמה שסייע לשבט לוי, היא העובדה שגם כהני הדת של מצרים לא שועבדו למלך. יכלו אפוא בני שבט לוי לטעון, שהם הכהנים של עם ישראל, ומגיעה להם אותה זכות, כמו של כהני מצרים. ואמנם, זהו דבר פלא, שאף בימי מלחמת העולם השנייה, כשבכל העולם גייסו אנשים לצבא ברמה מקסימאלית, הרי שאפילו באמריקה, היה חוק, **שכמרי הגויים פטורים משירות צבאי, וגם אלה שלומדים בבתי ספר לכמרים, גם הם פטורים מגיוס לצבא**. חוק זה נתן פתח לתלמידי חכמים ובני ישיבות, שגם הם יהיו משוחררים מחובת הגיוס.

לפני עשרות שנים, סיפר לי, מו"ר הגאון הגדול רבי נחום פרצוביץ זצ"ל, ראש ישיבת מיר, שביקר אצלו חבר בית הנבחרים בארה"ב, ואמר לו, שמי שמשרת בצבא לא יכול להיות אחר כך איש רוחני. מפני, שכל החינוך הצבאי נועד, להרגיל את האדם להשמיד, להרוג ולאבד, מבלי שום היסוס ופקפוק. עליו לציית לפקודות מבלי לחשוב פעמיים. בצבא לומד ומתחנך האדם, שרכוש האויב הוא הפקר. פעילות זאת מכהה את החושים העדינים והרגישים שבנפש האדם. ואילו, כהן דת, חייב להיות אדם רוחני, שלא הזיק מעולם לא לחיי הזולת ולא לגופו ואף לא לממונו. עליו לחנך את צאן מרעיתו להבנה, שעליהם להיות עדיני נפש, סובלניים ולרחם על הזולת כש"כ וייקרא יט, (ח) – "וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כָּמוֹךָ". ברור אפוא, ששתי אלה הן הנהגות הסותרות זו את זו. **מעניין, מה שמבין פוליטיקאי גוי, לא מבינים רוב הפוליטיקאים הישראלים!**

ואם ישאל השואל, האם יכולה להתקיים מדינה, בלי צבא? התשובה תהיה: ודאי שצריך צבא ואף, משטרה וגם אלף בעלי תפקידים שונים וחשובים. כל חייל ושוטר, כבודו במקומו מונח וחשיבותו רבה מאוד. אולם, באותה מידה, ואף למעלה הימנה, חשיבותו של העוסק בתורה. ולכל אחד מהם כישורים אחרים ומוגבלויות אחרות! חיי האדם, חיי המדינה והאומה דורשים אנשים בעלי תפקידים שונים, ולכל תפקיד הכנה והכשרה מתאימה. ברור לכל, שכנר, שמנגן בכינור, או פסנתרן, הפורט על גבי פסנתר, או רופא-מנתח, איננו יכול לעבוד בעבודת חומר ולבנים, עבודת בניין ותפסנות. שהרי שלשת האומנויות הראשונות דורשות אצבעות גמישות, זריזות ועדינות עד מאוד. לשתי המלאכות האחרות, נחוצות אצבעות חזקות, גסות, בעלות עור עבה ומחוספס. לכן לכל שבט היה יעוד אחר בחיי האומה, כפי שהתבטא הדבר בברכות שניתנו לאותו שבט. שבט אשר – עסק בחקלאות. שבט זבולון – עסק במסחר ויצוא וכיוצ"ב.

ההכנות הראשונות לירידת-מצרים, התחילו הרבה לפני ירידת יוסף, וכך לימדונו במדרש (ויק"ר לב, ה) "שרה אמנו ירדה למצרים וגדרה עצמה מן הערוה ונגדרו

כל הנשים בזכותה". הרי שהניסיון שעמדה בו שרה אמנו, את פרו אכלו צאצאיה כעבור מאות שנים. (ילק"ש בראשית י"ב, ט) "אמר ליה הקב"ה לאברהם צא וכבוש הדרך לפני בניך". כלומר, שהליכתו של אברהם אע"ה, לא הייתה 'הסתובבות' בעלמא, אלא, הכנה והכשרה לכיבושה של ארץ ישראל על ידי יהושע וצבאו. (בראשית יב, ו) "וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאֶרֶץ עַד מְקוֹם שְׂכָם" פירש"י: "להתפלל על בני יעקב כשיבאו להלחם בשכם". הרי לנו, שאברהם התפלל על בני יעקב מאה שמונים וחמש שנה לפני שהדברים היו בפועל.

רבי יעקב עמדין זצ"ל (תנח-תקלו 1776-1698), כתב בהקדמה לסידורו:

"איך לא יבוש הכופר בהשגחה ויעמוד נכלם, מי שיעיין ביחוד ענינו ומעמדנו בעולם. אנחנו האומה הגולה שה פזורה, אחר כל מה שעבר עלינו מהצרות והחמורות אלפים מהשנים, ואין אומה בעולם נרדפת כמונו. מה רבים היו צרינו, מה עצמו נשאו ראש הקמים עלינו מנעורינו להשמידנו לעקרנו לשרשנו מפני השנאה (שסיבתה הקנאה), רבת צררונו גם לא יכלו לנו לאבדנו ולכלותינו.

כל האומות הקדומות העצומות אבד זכרם, בטל שברם, סר צלם. ואנו הדבקים בה' כולנו חיים היום לא נפקד ממנו בכל תוקף אריכות גלותינו אפי' אות וניקוד א' מתורה שבכתב, וכל דברי חכמים קיימים... מה יענה בזה פילוסוף חריף! היד המקרה עשתה כל אלה? **חי נפשי כי בהתבונני בנפלאות אלה גדלו אצלי יותר מכל ניסים ונפלאות שעשה הש"י לאבותינו במצרים ובמדבר ובא"י.** וכל מה שארך הגלות יותר נתאמת הנס יותר ונודע מעשה תקפו וגבורתו!"

אולם, עלינו לשאול את עצמנו, כיצד מתרחש נס זה? כבר לימדנו המהר"ל, שהסיבה שליל יציאת מצרים כונה על ידי רז"ל "ליל-הסדר", היא ללמדנו, שיש סדר לניסים. כלומר, אמנם, נס הוא תופעה לא טבעית, בלתי צפויה, ברם, גם כאן יש סדר מסוים שיצר בורא העולם, כיצד יגיע הנס לעולם. סוד זה גילה לנו "רבי שמעון בן יוחי, אומר בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא שבכל מקום שגלו שכינה עמהן. **גלו למצרים שכינה עמהן** שנאמר ... גלו לבבל שכינה עמהן שנאמר ... ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך והשיב לא נאמר אלא ושב **מלמד שהקדוש ברוך הוא שב עמהן מבין הגליות.** בבבל היכא אמר אביי בבי כנישתא דהוצל ובבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא ולא תימא הכא והכא אלא זמנין הכא וזמנין הכא" (מגילה כט, א). פירש"י: "דשף ויתיב - ובנאה יכניה וסיעתו מאבנים ועפר שהביאו עמהן בגלותן, לקיים מה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו (תהילים קב, טו)".

למדנו אפוא, שני יסודות מאוד חשובים, האחד – שסוד הישרדותנו הוא, שהשכינה נמצאת עמנו בכל מקומות גלותנו. זו הערובה להישרדותנו וחזרתנו בבוא היום, לארץ הקודש. היסוד השני – 'שהבסיסים' להמצאות השכינה, הם בתי הכנסת ובתי המדרש. כמו שאמרו חז"ל (ברכות ח, א) "מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד". ואמנם, בארצות שמקומות התורה – הישיבות, התרוקנו, גם המצוות 'התייבשו'. ותוך זמן קצר, היהודים התבוללו בתוך הנכרים אשר בסביבה!

בנביא מסופר, שנבוכדנצר מלך בבל, היגלה את המלך יהויכין "וְאֶת כָּל אַנְשֵׁי הַחֵיל שְׁבַעַת אֲלָפִים וְהַחֲרָשׁ וְהַמְסַגֵּר אֶלְפֵי הַכֹּל גְּבוּרִים עֲשֵׂי מִלְחָמָה וַיָּבִיֵאם מֶלֶךְ בָּבֶל גּוֹלָה בְּבָלָה" (מלכים ב. כד, טז). והנה, הסיבה שהוא היגלה את שבעת אלפים אנשי החיל, ברורה לכל, כדי שלא יוכלו לשוב למרוד נגדו. ברם, מי הם אותם המכונים **חורש ומסגר**? ולמה היגלה אותם? דבר זה איננו מפורש. ופירש"י: "ורבותינו אמרו (גיטין פח א): **חכמים גדולים בתורה**, שכשאחד פותח הכל שותקין... מסגר, הכל יושבין לפניו ולמדין הימנו". הווי אומר, שנבוכדנצר היגלה לבבל, את כל 'הצמרת' של גדולי התורה, שהיו בארץ ישראל. אולם, פסוק זה אומר דרשני, וכי איזו סיבה יש לנבוכדנצר, להגלות בסדר עדיפות עליון את גדולי התורה של ארץ ישראל! הרי גדולי התורה, מעולם לא עסקו בהתססת העם לכיוון מרד. אלא, תמיד עסקו בריסון העם. באו חז"ל וחשפו את סוד הדברים:

"צדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל שהגלה גלות צדקיהו ועדיין גלות יכניה קיימת דכתיב ביה בגלות יכניה" (שם).
 ופירש"י: "גלות יכניה - הוא יהויכין קדמה לגלות צדקיהו אחת עשרה שנה וזו היא צדקה שמיהר והחריב ביתו כדי להגלות דורו של צדקיהו לבבל בעוד שחכמי גלות יכניה קיימין שילמדו תורה לאלו הגולים אחריהם לפי שרוב חכמי התורה גלו עם יכניה דכתיב בהו **החורש והמסגר אלף**".

הרי לנו, שהקב"ה מקדים תרופה למכה, כש"כ (מגילה יג, ב) "אין הקדוש ברוך הוא מכה את ישראל אלא אם כן **נורא להם רפואה תחילה**". הרי שאחת עשרה שנה קודם שגלו ישראל, לפני שנחרב בית המקדש, נתן הקב"ה בלבו של מלך בבל, להביא לשם את העילית של חכמי התורה כדי, שיקימו ישיבות ובתי מדרש, ואז שיגיעו המוני הגולים בגלות צדקיהו, כבר יהיו בתי המדרש בנויים ויוכלו מיד להתחיל ללמוד. כי זו **מציאותנו של עם ישראל, בלי תורה אי אפשר לו להתקיים**.

לאמיתו של דבר, גלות יכניה שקדמה לגלות הבית אחת עשרה שנה, נראתה בשעה, כאסון קשה מאוד. בשעה גורלית לעם ישראל, הוגלו יחד עם יכניה חכמי

הסנהדרין הגדולה. ברור, שהן החכמים והן העם, 'קנאו' באותם שנשארו בארץ ישראל ולא נלקחו לגלות. אבל מאוחר יותר, התברר, שהייתה בזה הצלה גדולה, על ידי כך, ניצלו אותם אלף החכמים, מהטבח הגדול שהיה בירושלים בשעת החורבן. מו"ר הגרא"מ שך זצ"ל, היה מספר, שבעת, שהנאצים כבשו את פולין, ברחו לרוסיה, הרבה יהודים ובהם בני ישיבות ותלמידי חכמים. מי שסרב לוותר על האזרחות הפולנית ולקבל אזרחות רוסית, הוגלה על ידי הקומוניסטים למזרח הרחוק לאוזבקיסטן ובוכרה. ומי שהסכים לקבל אזרחות רוסית, אפשרו לו לגור ברוסיה. אותם יהודים, שהסכימו לקבל את האזרחות הסובייטית, היו בדרך כלל, אנשים בעלי נטייה לקומוניזם. מבין אותם שהוגלו למזרח, היו כאלה, שקינאו באותם שלא הוגלו ונשארו לגור ברוסיה. אולם, מיד כשהגרמנים הפרו את ההסכם עם הרוסים, הרי שכל אותם יהודים, שנשארו לגור ברוסיה, הובלו מיד למחנות ההשמדה, ואילו, אותם יהודים, שברובם היו ת"ח ויר"ש, שהוגלו למזרח ואפילו לסיביר, נשארו בחיים ושרדו לאחר המלחמה.

הקב"ה הבטיחנו בתורתו (ויקרא כו, מד) "לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפך בְּרִיתִי אִתְּכֶם". ופירשו חז"ל (מגילה יא, א) לא מאסתים – **בימי כשדים**. להפך בריתי איתם – **בימי רומאים**, שהעמדתי להם בית רבי וחכמי הדורות. כשם שראינו, שהקב"ה הקדים תרופה למכה בימי כשדים, על ידי גלות יכניה, כך גם הציל הקב"ה את התורה בעת חורבן הבית השני. רבן יוחנן בן זכאי, שהיה זקן הדור, כבן מאה שנה, אחרון תלמידיו של הלל הזקן, הסתנן אל מחוץ לחומות ירושלים הנצורה והגיע אל מפקד הצבא הרומאי – אספסינוס. הוא מצא חן בעיניו, כאשר ראה ברוח קודשו, שאספסינוס התמנה זה עתה, ברומא הרחוקה לקיסר. הוא ביסס את חזונו זה על פסוק. כתגמול על כך, הסכים אספסינוס למלא את מבוקשו, ולהשאיר לפליטה את יבנה וחכמיה. וכך עם **שקיעתה של ירושלים**, שממנה יצאה תורה למעלה מארבע מאות שנה, כבר הוכן **המרכז התורני הבא, יבנה וחכמיה**, שהצילו את עם ישראל ותורתו.

גם לאחר החורבן, המשיכה מלכות רומא הרשעה, בניסיונות להעביר את עם ישראל על דתו, ולהכות בו מכות קשות ונוראות. יש להדגיש, שלא כמו בחורבן הבית הראשון, שנבכודנצר היגלה בכוח הזרוע, את ישראל מארצו, הרי שהרומאים, היגלו רק חלק קטן מהתושבים. אולם, אחר מאות שנים של רדיפות וגזירות, עלה בידי הרומאים לבצע את זממם, להשמיד רבים מעם ישראל. הנותרים ברחו לארצות אחרות, וארץ ישראל כמעט התרוקנה. מהישוב היהודי הגדול, שמנה מיליונים בימי בית שני, נשארו רק מתי מעט. ממרכזי התורה, שהיוו את לב העם היהודי, נשארו אך ורק שרידי חרב! וכך בימי הרקליוס קיסר, שהיה הקיסר הרומאי האחרון ששלט

בארץ ישראל, גורשו והושמדו גם אותם יהודים מעטים שעדין נותרו בארץ, וארץ ישראל התרוקנה כמעט לגמרי מתושביה היהודים.

אולם, גם כאן רואים אנו את **ההשגחה העליונה**. באמצע התקופה הקשה, של הרדיפות, חלה הפסקה של כמה עשרות שנים, בהם הונח לישראל מרודפיהם הרומאים. באותה עת, נוצרה ידידות בין רבי יהודה הנשיא לבין אנטונינוס קיסר רומא. רבי ראה, **שהסוף מתקרב** ועליו לנצל את תקופת השקט כדי להכין את הצידה לדרך, לגלות ארוכה קשה וממושכת! הוא אסף אפוא, את כל חכמי דורו, וכתב את ששת סדרי משנה, שהם תמצית התורה שבעל פה. ועליו אמרו חז"ל (גיטין נט, א) "מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד". וכשם שהנ"ך, שנכתב לאחר חורבן הבית הראשון, חיזק את עם ישראל באותה תקופת משבר, כך **המשנה** שנכתבה לאחר חורבן הבית השני, **החזיקה** את עם ישראל בעת ההיא.

המפלט הבא, שאליו ירדה השכינה, יחד עם עם ישראל, הייתה בבל. גדולי תלמידיו של רבי יהודה הנשיא, הלוא הם רב ושמואל, יסדו מרכז רוחני-תורני, שהיווה את ליבו של עם ישראל, במשך מאות השנים הבאות.

לא נאריך ונפרט את כל התחנות שחנה בהם עם ישראל, וכל הניסים והנפלאות שנעשו, שכן, הדבר מצריך כתיבת ספר שלם, ספר גדול! אולם זאת, נוסיף לספר, שכשהמרכז בבל עמד בפני חיסול עכב נסיבות השעה, הכין הקב"ה מרכזים חדשים. מסופר בספר הקבלה לראב"ד (מחכמי ספרד. רופא היסטוריון ופילוסוף, מכונה הראב"ד הראשון. נהרג על קידוש ה' בשנת ד' תתקמ"א). כי בסוף תקופת הגאונים (ד' תשכ"ג-960-990) יצאו ארבעה תלמידי חכמים גדולים בספינה מהעיר בארי שבדרום איטליה ונשבו בדרכם על ידי שודדי ים. **הצוה שאותם חכמים נקלעו אליה הפכה לטובה לכלל ישראל**. שודדי הים שימשו הפעם כאמצעי ביד ההשגחה העליונה להרבות תורה בישראל. אחד מהחכמים האלו **רבי משה בן חנוך יחד עם בנו ניפדו על ידי יהודי קורדובה אשר בספרד**, וחברו **רבינו חושיאל ובנו הצעיר רבינו חננאל ניפדו על ידי יהודי קייורואן** שבצפון אפריקה. הם הקימו במקומם החדש ישיבות גדולות והפכו את ספרד וארצות המערב (צפון אפריקה) למרכז תורה חדש לעם ישראל.

לפני מספר שנים, הזדמנתי לאחד מבתי המלון בהרי הקעטקילס שליד ניו-יורק, לרגל סמינר שהתקיים שם. בחדר האוכל, ישב לידי אדם מבוגר, שהיה במיטבו למרות, שעבר את שנות התשעים. שאלתיו למוצאו, והוא סיפר לי, שבסוף שנות העשרים, היגר מבגדד ליפן והשתכן בעיר קוֹבֶה. את בניו ובנותיו, שלח משם לברוקלין, ללמוד בישיבות ובסמינרים לבנות. ואכן, כולם אנשים יר"ש, בעלי עמדות חשובות, קובעים עיתים לתורה והקימו בתים למופת. רק לפני שנתיים, עקר משם לברוקלין, בכדי לחיות את שארית ימיו, בחברת בניו ובנותיו. כשהזכיר את העיר

קובה, שאלתיו, האם הכיר את בני ישיבת מיר, שגלו לאותה עיר במלחמת העולם השנייה, עת נמלטו מציפורני הנאציים. חיוך רחב כיסה את פניו, הלוא, אני בניתי את בית הכנסת שבו הם ישבו ולמדו ואת המקווה בו השתמשו. אני קבלתי את פניהם ודאגתי לכל מחסורם, הייתי אדם אמיד מאוד, בעל אמצעים רבים, ופרנסתי את כולם על חשבונני. תמהתי בקול רם, הלוא, אתם הייתם בקובה ודאי, לכל היותר מנין יהודים. בני ישיבת מיר, מספר הגיע לחמש מאות, הכיצד, הקמתה עבורם בית כנסת כה גדול? תשובתו הייתה: אכן, אינני יודע! ברם, כשהגעתי לקובה, החלטתי משום מה, לבנות בית כנסת גדול מאוד, מפואר מאוד, ובו חמש מאות מקומות ישיבה. ורק לאחר עשרות שנים, כשהגיעו פליטי ישיבת מיר הבנתי, משום מה נתן הקב"ה בליבי את אותו רעיון חסר היגיון. כדי להכין ישיבה לפליטי ישיבת מיר, **הקדים הקב"ה תרופה למכה**.

גם לאחר חורבן יהדות אירופה, שהייתה המרכז הגדול ביותר של כל עולם התורה, היו כאלה ששמחו לאייד וחשבו, שהנה 'שקעה שמש התורה'. ברם, הקב"ה הכין תרופה למכה, ובשנת תרצג (1933) שלח לארץ ישראל, את מרן רבי אברהם ישעיה קרליץ זצ"ל הידוע יותר בכינויו – 'החזון איש'. יש להדגיש, שבטרם עלה, לא הכירו כמעט איש באירופה, זולת, גדול הדור רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי זצ"ל. ולאחר שעלה, איש לא ידע על זהותו ועל גדלותו. אולם, הוא הגבר ששלח נותן התורה, להדליק את הלהבה ולשקם את עולם התורה ההרוס ולהכין את התשתית לתורה שצריכה להיבנות ולישיבות שצריכות לפרוח. הגאון הגדול רבי יחיאל יעקב וינברג זצ"ל (בעל שו"ת שרידי-אש) כותב, שלדעתו, מאז רבנא הגר"א זצ"ל, לא קמה אישיות תורנית עצומה, כמו מרן החזו"א. וכך ללא שום משרה רבנית, ללא שום תפקיד אחר, חלש בגופו, חולני מאז ילדותו, נטל על כתפיו את עול הדור כולו. ודומני, שניתן לומר, "התורה של כולנו – שלו הוא"!

אילו פינו מלא שירה כים, אין אנו יכולים להספיק ולספר את גודל השגחת הבורא, שלא תשכח התורה מפי זרענו, בכל מקום ובכל זמן. וזה סוד הישרדותנו!

סיכום: יוסף, ירד למצרים כחלוץ העובר לפני המחנה, בכדי

לטהרה מטומאתה ולהכין את הקרקע לאחיו ולאביו. לצורך כך, היה צריך להסוות את גודל קדושתו, כמו שמרגל מסווה את זהותו האמיתית. גם בדורות יבואו, ובכל הגלויות, קיים בנו הקב"ה את מאמר חז"ל (חגיגה יד, א) "קודם שנברא העולם ולא נבראו עמד הקדוש ברוך הוא ושתלן בכל דור ודור... אלו תלמידי חכמים". ויכולים אנו להוסיף, 'שתלם' בכל מקום ומקום לפי צורך השעה.

